„Ajándék, hogy zsidó és keresztény lehetek egyszerre”

Szenes Zsuzsa művészetről, hitről, Erdély Miklósról és Jézusról

● **Prieger Zsolt**

Élő legenda. Erdély Miklós avantgard guru özvegye. — Kicsi tárgyakat, miniatúrákat csinálok mostanában, öreg vagyok már és beteg, nem a gesztus és a felhevülés éltet, hanem a türelem és a figyelem. Meg a csönd — kommentálja szerényen *Könyvjelzők* című szombathelyi kiállítását. Azt mondja, szeret emlékezni, bár már nem emlékszik mindenre. Azt is mondja, hogy származása — édesapja zsidó, édesanyja keresztény — egy életre érzékennyé tette a spirituális értékek iránt.

— Textiltervezőként végeztem el a főiskolát, de mindig más izgatott, grafikákat csináltam, rajzoltam. Soha nem az anyag érdekelt, mindig azon túlra néztem. A maguk Kőszege nekem például áttörés volt, ott volt nekem egy kiállításom, s ennek kapcsán kaptam egy olyan meghatározó élményt, hogy végre el tudtam szakadni az „anyagtól” — mondja Szenes Zsuzsa.

— Azon az 1976-os kőszegi kiállításon meglehetősen ironikus szemszögből vizsgálta háború és béke viszonyát.

— Ó, igen. Tudja, én nagyon békepárti vagyok, gyűlölöm az erőszakot. Ott volt kiállítva először a színes textilből készült katonai őrbódém. *(Most is látható a Szombathelyi Képtárban — P. Zs.)*

— Egy nagyon puha anyagból készült nagyon kemény téma...

— Igen, az izgatott nagyon, hogyan tudok egy militarista tárgyból egy védő-óvó dolgot csinálni. Az én őrbódém nem az ellenségtől, hanem a félelemtől véd. Meleg anyagból készült, úgyhogy többen is bátran behúzódhatunk alá a hideg elől.

— Akkoriban hímezte ki azt a bizonyos híres gázmaszkot is.

— Szeretem megfordítani a dolgokat. A világ nem ezt akarja — nézzen csak körül benne, mindenhol pusztítás és félelem —, de én csinálom, ez a dolgom.

— Azt mondják elemzői, hogy ezekben a műveiben rengeteg a humor.

— Hát remélem is. Én a bennünket ábrázoló drámát sem tartom mindig hitelesnek. Szeretem, ha ott bujkál az irónia. Így védekezek a pusztulás, a pusztítás ellen.

— Úgy tudom, hogy gyerekkorában mindenük odaveszett, önnek mindene elégett, a játékai, az emlékek...

— Nemcsak az emlékeim égtek el, hanem a házunk is. A háborúnak már vége volt. Bennünket akkoriban telepítettek ki, a pincében rejtőző munkaszolgálatosok szalmája meggyulladt, mi pedig a szüleimmel néztük, hogyan ég el a házunk. Az otthonomból csak üszök maradt. Az apám könyvkereskedő volt, közel tízezer könyvünk égett el. A szüleim persze annak örültek, hogy élünk. Én pedig ma is azt mondom, hogy ennek a pusztulásnak köszönhetek mindent.

— Egy elemzője valahol azt írja, hogy Szenes Zsuzsa pályája során más sem csinál, mint megteremti azt, amit elveszített, ami eltűnt.

— Mindig volt bennem egy olyan törekvés, hogy még egyszer létrehozom azt, amit kisgyerekként elvettek tőlem. A memóriám meglehetősen szelektív, évszámokra, nevekre nem mindig emlékszem, de egy-egy arc, egy-egy mozdulat máig bennem él. Ezek éltetnek.

— A laikus tárlatlátogató számára is feltűnő, hogy ön előszeretettel használja a zsidó és keresztény szimbólumokat, héber betűket és a bárány-, illetve Mária-ábrázolásokat.

— Én magam félig zsidó, félig keresztény számazású vagyok — adódhatna az egyszerű válasz. Én közös — egymás értékeit figyelembe vevő — kultúrában felnövő gyerek voltam. A gyerekkorom elég tragikus volt. Édesapám családját kiirtották, édesanyám pedig, aki nem „tanultsága” miatt volt zseniálisan intelligens és gyengéd asszony, döbbenetes érzékkel mentette a rászorultakat. Ezt én nemcsak vér szerint élem meg, nekem a zsidó és keresztény kultúra *egy*: Ószövetség nélkül nincsen Újszövetség, és fordítva. Hívő voltam mindig, ha a szónak nem is feltétlenül a gyakorlati értelmében. Igyekeztem, amennyire bírtam — *csak* amennyire bírtam — jónak lenni.

— A zsidóság és a kereszténység egyszerre való elfogadása nem ilyen természetes mifelénk.

— Ez számomra egy valódi drámának tűnik. Magyarországon jóformán minden erről szóló beszélgetésben rengeteg előítélet, felszínesség és tudálékosság merül fel. Hiszen nem lehet valaki antiszemita, ha elfogadja Jézust. Az én számomra ajándék Jézus, ajándék, hogy zsidó és keresztény vagyok egyszerre. Máriával meg az a helyzet, hogy aki nem fogadja el őt, az nem fogadhatja el saját édesanyját sem. Még ha nem is volt szeplőtelen fogantatás — amiben én pesze hiszek —, akkor is Máriát egy tökéletes isteni logika állította a középpontba. Én hiszek abban, hogy nem lehet véletlen az sem, hogy én ide születtem, hogy egyszerre születtem zsidónak és hívő kereszténynek.

— A modern magyar művészet „egyes számú” egyéniségének tartott Erdély Miklós hatása, gesztusai mennyire élnek tovább az ön műveiben?

— Negyvenkét évet töltöttünk együtt. Megismerkedésünkkor én tizenhárom voltam, ő tizenhét éves.

— Sokunknak ő a magyar avantgard apostola, önnek azonban a férje volt. Azért ez, gondolom, egy kicsit speciálisabb helyzet.

— Az én helyzetem természetesen intimebb. Én a szeme láttára voltam kislány, érettebb lány, fiatalasszony, idősebb asszony, nagymama, szóval nagyon nehéz erről beszélnem. Nehéz egy olyan emberről szólnom, akinek a halálával befejeződött ezen a földön az én „férjnéllevésem”. Lelkiekben nagyon gazdag életet élhettem le egy olyan „súlyos” egyéniség mellett, mint Erdély. Sokat tanultam tőle. Hálás vagyok Krisztus-hívő zsidó családjáért is — hiszem, hogy ez sem véletlen —, ami hatalmas élményt és tanúságtevést jelentett a számomra.

— Erdély műveiben legtöbbször exhibicionistaként jelenik meg, míg az ön műfaja jóval csöndesebb. Ugyanakkor azt is mondják, hogy Erdély alapvetően gyengéd, sőt, szemérmes ember volt.

— Ezt bizony kevesen tudják róla. Szemérmes ember volt, aki mindig-mindig haladt előre, és talán ez tévesztette meg a róla beszélőket. Minden gesztusa egy akció volt. Amit az utókor performensznek nevez, az belőle egyszerűen: „jött”. Ahogy elment tőlünk, az is egy kompozíció volt. Ha még egyszer élhetném az életem, akkor is őt választanám — már persze ha rajtam múlna a választás.

— Voltak-e otthon művészeti vitáik?

— Elfogadtuk egymás világképét, elveit, de hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem ijedtem meg néhány vadabb ötletétől. Számomra például Erdély Miklós nem volt akcióművész. Nekem minden mozdulata hiteles volt, én nem is tudom őt sehova sem sorolni. Bár hozzáteszem, a hozzá hasonló igazságkeresőket rendszerint nem is lehet sehova sem besorolni.

— Köztudott, hogy a hazai avantgard szereplőit elég sok zaklatás érte a hatalom részéről. Szentjóbyék, Molnár Gergelyék inkább a távozást választották. Gondolom, önöknek is lett volna hova menni.

— Megmondom őszintén, gondoltunk rá, de egyszerűen nem tudtuk volna itthagyni a szüleinket. Mert ez egyenlő lett volna egy örök elutazással. Én nem bírtam volna itt hagyni az anyukámat, aki a kisöcsémet négyéves korában veszítette el, s így csak nehezen tudta volna feldolgozni a távozásomat. Nem mentünk el, nem akartunk hazát váltani.

— Erdély, ez az örökmozgó szervező és guru mennyire volt képes megpihenni?

— Neki a családja, s az otthona volt a megnyugvás. Persze volt egy olyan periódus, amikor kevesebbet volt otthon, amikor keresett, kutatott, de élete legnagyobb részét velünk töltötte tökéletes szeretetben. De nagy forgalom volt nálunk, ebben a szegényes szalonban! Én azt hittem, hogy Miklós távoztával mindez megszűnik, de nem: ma is járnak ide barátok. Paradoxon: egyedül vagyok, és mégis körbevesznek. Az emlékek, amiket újrateremtettem, a világom, amit nem sikerült elpusztítani senkinek. Itt élek, itt dolgozom, amíg az Isten engedi: ma már nem kérek semmit, de amit kapok, azt megköszönöm.

„Volt bennem törekvés, hogy még egyszer létrehozom azt, amit kisgyerekként elvettek tőlem”

„ ... ebben a mozdulatlan csendben jól látszik, hogy tényleg évezredes dolgokat jelölnek ezek az apró táblák. Asszír ornamens közt táncoló elefántot, betlehemi bárány kíséretében virágzó rózsafákat, vagy mexikói áldozóasztal köré rakott koponyákat. És még egy csodás tapasztalat: a könyvjelző kártya maga is lapokból áll, egymásra fektetett papírszeletkékből. Itt azonban már nem illik tovább lapozni. Hogy mi van a liliomos ornamensek vagy a fekete párduc-sziluettek mögött, az örökre titok marad. Itt húzódik ugyanis az emberléptékű világ és a rigóléptékű tartományok határa.”

Részlet Perneczky Géza Szenes Zsuzsa: Könyvjelzők című kiállításához (Leopold Bloom Galéria, Szombathely) írt bevezetőjéből.